

Història, narrativitat i gir lingüístic. Algunes consideracions*

Francesc Espinet i Burunat

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament d'Història Moderna i Contemporània
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Resum

En aquest article s'intenta discutir quines han estat les aportacions de la narrativitat i del gir lingüístic a la historiografia i a la teoria de la història, en el context de la crisi de les ciències socials en el darrer quart de segle, presidit a Occident per la globalització capitalista i per l'eclosió identitària.

Paraules clau: historiografia, teoria de la història, narrativitat, gir lingüístic, representació, text, pràctiques.

Abstract. *History, Narrative and Linguistic Turn. Some Considerations*

An attempt to discuss what have been the contributions of narrative and of linguistic turn to historiography and the theory of history in the context of the crisis within social science in the last quarter of a century, dominated in the West by capitalist globalisation and an emerging sense of identity.

Key words: historiography, theory of history, narrative, linguistic turn, representation, text, practices.

I

Què ha aportat —en positiu i en negatiu— a la història —i a la historiografia: no diré res de filosofia de la història, sí de teoria de la història¹— la narrativitat i el «gir lingüístic»? Dins de quin context —en el doble sentit d'allò que

* La primera versió d'aquest escrit ha estat llegida per Ramon Alquézar, Mavi Dolz, Josep Lluís Gómez Mompert, Àngels Pasqual i Mercè Solà. Els agraeixo la seva benevolència, els seus suggeriments i el seu temps. Com sempre, però, la «culpa» és exclusivament meva.

1. Seré expeditiu. *Història*, allò esdevingut en el passat; *historiografia*, estudi de la història; *filosofia de la història*, metahistòria; *teoria de la història*, metahistoriografia. Més endavant, implícitament o explícitament, vindran les matisacions, especialment pel que fa al temps històric i les relacions entre el passat, el present i el futur.

acompanya el text i dels factors socioculturals que l'envolten— ho aporta? A quins aspectes de la realitat històrica —vull dir de la realitat historiogràfica i del coneixement del passat— ha aportat alguna cosa aquest gir lingüístic i aquesta narrativitat?

No diré, d'antuvi, què sia narrativitat ni què gir lingüístic. En el context —textual— que envolta aquest discurs metatextual —tampoc el definiré, el discurs— em sembla innecessari, per obvi —deduïble del mateix text—context en què s'expressa— i, per això mateix, volgutament o no, ambigu. Provocació? Desig de joc!

Text. Conjunt de signes lingüístics amb què s'expressa quelcom? Re-presentació, per tant, de quelcom? *Textum*, en llatí, en primera instància, *teixit* (text1); en segona, *text* (text2). Primerament, en el temps, seria, doncs, una obra ben concreta, el teixit amb fibres, resultat d'una acció manual i mecànica —una de les primeres obres productives de l'espècie humana a partir de primeres materies, elaborada en el tram final de la prehistòria, encara amb absència d'escriptura, però no de representacions; després seria, metafòricament, la representació d'una obra, d'una acció qualsevulla, per mitjà de l'escriptura. El text designa, doncs, en el temps, primer de tot un teixit, després, un discurs. Però el semema/concepte *textum* només *designa* un teixit, un discurs; no *és* un teixit, però tampoc no *és* un discurs. *Comunica* que hi ha quelcom que sí que *és* un teixit, que sí que *és* un discurs. Comunica —posa de manifest— a qui? Als altres éssers humans —i entre aquests altres hi ha tant la persona² que comunica com les persones a qui es comunica. Perquè, en comunicar, en primera instància, a qui es comunica és al propi comunicant, en tant que altre d'un mateix. Però una condició de tota comunicació a si mateix és l'autoconsciència, només possible en l'alteritat, alteritat a la seva vegada només possible a partir d'un model fàctic d'alteritat intersubjectiva —que alhora és condició de la identitat—, amb el pressupòsit de la memòria.

Què es pretén enunciar amb aquest discurs? Que tot discurs només és possible a partir d'accions socials humanes; i que, en definitiva, el discurs no és més que una de les formes d'acció de l'autoreconeixement social humà, de l'autocreació social de l'existència humana; que les paraules, el text, com el teixit, el pa, els gravats, els habitacles, la moneda, la mort, són obres, són fets... en el temps; és a dir, són signes i signes de signes de fets, posat que els signes són fets. *Totum revolutum?* Caos? Sense distincions? Més aviat reconeixement de la identitat en l'alteritat. Monisme materialista, sí, però amb voluntat de distinció. Tot és u, però l'u és múltiple, no pas dual. Hom diu i escriu pa, menja pa, fabrica pa, ven pa, es fa una idea del pa, es disputa el pa, llença pa: el pa és una paraula, un aliment, un producte, una mercaderia, uns colors, un concepte, un botí, una deixalla. El pa és u i múltiple, en relació amb la persona humana, *sub specie humanae temporalitatis*.

2. Entendríem per «individu» l'ésser humà aïllat en oposició-competència amb els altres éssers humans, mentre que descriuríem «persona» com al mateix ésser humà solidari en col·laboració-competència amb els altres éssers humans.

Hem considerat els productes: fets, obres socials humanes. Però les obres, els fets són productes d'actuacions, de pràctiques, socials humanes. Entre elles, les pràctiques, les actuacions lingüístiques, representatives, que donen com a producte fets, obres lingüístiques, representatives. Fets i obres resultants humanes que poden ser considerades com a re-presentatives (és a dir que presenten, comuniquen, quelcom de previ, re-presenten); però que, alhora, com a producte, com a obra, són elles mateixes un altre fet, obra en elles mateixes, que —vistes així— ja no només re-presenten, sinó que es presenten a si mateixes com un producte nou, una obra vàlida per ella mateixa i no en tant que re-presentativa. En tot cas, tant les unes com les altres, tant mirades des d'un punt de vista com des de l'altre —atès que les obres, les pràctiques, en primera instància aparentment només presentatives, són també re-presentatives— són el producte d'una actuació no individual, sinó col·lectiva o personal, situada aquesta actuació, a més, en el si d'un marc molt més general d'altres actuacions que condicionen, d'una forma o una altra, la concreta actuació personal o col·lectiva considerada. En tot cas, aquesta actuació és el resultat d'una col·laboració interpersonal, establerta com a relació, com a vincle transaccional —dialogant, conflictiu, convencional, pactat, negociat— entre diversos poders, entre diverses capacitats de transformació, de producció personals o col·lectives.

II

I el gir lingüístic? I la narració? En la història, és clar. D'antuvi, un parell d' aclariments. En primer lloc, per a la història —com «allò que tal vegada s'esdevingué», no pas, per ara, com «allò que ens explicaren»—, les aportacions del gir lingüístic només tenen operativitat manifesta per al lapse de temps en què els humans han manejat l'escriptura; no en tenen per a tota la prehistòria (precisament caracteritzada per l'absència d'escriptura) que, això no obstant, és possible de ser re-construïda a partir de fonts no escripturàries, de vestigis «materials», que són, metafòricament, «llegits». En efecte, tot és llegible, és a dir interpretable, però per a aquest viatge res no ens aporta l'alforja girilingüística: no tenim en les fonts prehistòriques ni *text2* ni *con-textus2* (el nostre context lingüístic), però sí, en canvi, *text1* i *con-textus1* (construcció)³.

La segona observació es refereix a les fonts dels períodes històrics posteriors (inclosa la protohistòria, entesa com aquella època de la qual no es conserven documents escrits per la societat humana que l'historiador observa, però sí, en canvi, es conserven documents escrits sobre aquesta societat procedents de la pràctica escripturària d'altres societats alienes). Per a aquests períodes hi ha fonts

3. Pot ser pertinent d'observar, precisament com un gir lingüístic històricament considerat, que en català —i en tantes altres llengües— *text té*, en l'actualitat, com a acepció primera allò que en la llengua mare, el llatí, era l'accepció metafòrica. Mentre que *context* encara és usat generalment més en el sentit dels diversos elements que envolten alguna cosa o acció (accepció pròpera a la «construcció» llatina) que no pas significant allò que envolta el *text2*.

escrites (o fòniques, des que existeixen procediments de gravació de la veu), però alhora vestigis «materials» de tota mena. El tractament d'aquestes darreres fonts no pot seguir les pràctiques del gir lingüístic si no és de manera abusiva. Oi més: en tot cas, les pràctiques del gir lingüístic, en el supòsit de la seva validació, hauran de ser matisades pels resultats de les pràctiques realitzades sobre aquests objectes (les de l'arqueologia, en primer lloc, però també d'altres).

Aquesta darrera meitat del segle ha vist succeir-se a Occident⁴, atropelladament, sense gairebé solució de continuïtat, pràctiques i teories científiques —com pràctiques i teories de tota altra mena— que aparentment han conduït a una estesa sensació de moviment continu, de domini de l'efímer, de perplexitat, de relativisme, de discontinuïtat, de canvi de paradigmes, i alhora d'efervescència i de creença en una il·limitada potencialitat creadora humana, que aboca a un presentisme que sembla oblidar el passat i situar el futur en l'ara mateix, com sembla deslocalitzar els espais. En certa forma s'ha passat de l'objectivisme al subjectivisme, del quantitativisme al qualitativisme, del racionalisme a l'aracionalisme. En el camp historiogràfic sembla haver-se passat de les grans teories omnicomprensives —del domini del nombre, de la llarga durada, de les estructures i lleis socioeconòmiques aplicables a qualsevol terreny i moment— a la desregularització i el domini del micro, a la declaració de la impossibilitat d'atènyer «el real» —o a la negació de la seva existència. Del materialisme històric, la història total i l'estructuralisme s'ha passat als post-modernismes esbocinadors.

Sembla que la historiografia, que volia apropiari-se de paradigmes, mètodes i teories d'altres ciències socials⁵ (de l'antropologia a la psicologia, de l'economia a la sociologia, de la lingüística a la teoria literària, de la demografia a la politologia, etc.), s'hagi quedat sense fil conductor propi i que fins i tot hagi renunciat a la reivindicació de l'estatus de ciència, que tant treballosament havia conquerit anys enrere. I això, quan precisament les ciències «dures

4. Em reservo per a una altra ocasió la crítica d'aquest concepte nominalment espacial, que, a més, solament hauria d'indicar aquest espai relativament al subjecte enunciator. Un Occident només especificat en relació amb un Orient. Orient que, fora de la seva notació espacial direccional, pot ser alhora l'Orient dels anomenats «països de l'Est» i l'Orient de l'orientalisme afroasiàtic. Un Occident, a més, que començant a Europa no se sap on acaba (Estats Units? Amèrica del Nord? Amèrica sencera?) i en el qual es podria encabir un Orient tan extremoriental respecte a Europa com el Japó (i els tigres o dragons asiàtics?). I això quan, per a un japonès, en la representació cartogràfica usual, Amèrica seria el seu Pròxim —o Mitjà— Orient. Com per a un egipci o un iraqià el seu Occident és el Magrib (que, en àrab precisament, significa 'Occident'). Mentre el nostre Occident no inclou tota l'Àfrica, que és geogràficament tan occidental com Europa: però situada al sud d'Europa. Hauríem de dir, per tant, no Occident, sinó el Nord, respecte el Sud? Tornariem al mateix carreró obscur. (I hi hem tornat.) I si invertíssim la representació cartogràfica del món? Seria Occident el Sud-est? Nominalismes? No. Probablement ocultacions discursives sota formes lingüístiques pretesament espaciodireccional de continguts socioeconòmics, de confrontacions socioeconòmiques.
5. No abordarem ara la crítica a la indigesta i atrabiliària divisió academicoburocràtica entre ciències socials i ciències humanes.

tradicionals» s'han alliberat humilment —o orgullosament?— de les cotilles i els certificats de bona conducta que les empresonaven, reivindicant alhora l'objectivisme i el subjectivisme, l'ordre i el caos, la disciplina i l'anarquia, la intuïció i la racionalitat. *Sembla* com si la història, en voler-se desempallegar de totalitarismes, hagi perdut de vista la totalitat; en voler prescindir de dogmatismes s'hagi quedat en calces, llençant el nadó amb l'aigua bruta; en voler renovar-se hagi anat a parar a un vell aristotelisme definitori de la història com un saber narratiu de l'esdeveniment i de la biografia singulars (seria el retorn a la narrativitat, amb la «microhistòria», la «història local», «la història oral», «l'egodocumentalisme» com a corol·laris) o a un platonisme idealista que només és capaç d'intuir aparences, les aparences de la textualitat, del discurs (seria el «gir lingüístic?»).

Hi ha, però, una altra manera d'enfocar-ho. Segurament consisteix a abordar el context històric en el qual tot això s'ha produït per tal de discernir els valors que comporta i apropiari-se de les seves aportacions, destriant el gra de la palla, en un escenari on, en comptes de llençar el nadó, es pugui alimentar-lo convenientment, amb una llet que contingui també narrativitat, vivencialitat personalitzada i anàlisi del discurs. On res no sigui contemplat només com a símptoma d'una sola variable, i en què tot sigui alhora contemplat com a símptoma i component de qualsevulla variable. Ben probablement si es vol una història total s'haurà de ser capaç d'atendre els punts de vista dels múltiples actors, personals i col·lectius, de les múltiples accions i obres de la història social humana.

D'altra banda, em sembla que la construcció de la història com a interpretació del passat és en constant afaïçonament; és una constant re-construcció. Cosa que no significa que la història sigui pura aleatorietat, sinó pura temporalitat. La història es construeix *amb* el passat com a matèria —però no és el passat com a immutable, ja que el passat no és per sempre, sinó que, com el present i com el futur, *esdevé*—, però es construeix *en* el present com a *interpretació* i *en funció* del futur com a *projecte* —present i futur que tampoc no són immutables, sinó que, com el passat, *esdevenen, muten, canvien*.

III

I la narrativitat? D'antuvi, es tracta d'una reacció contra una història sense subjectes personalitzats. Un retorn, doncs, al subjecte com a protagonista de la història. Però, alhora, implica, entre moltes, dues qüestions més que cal considerar. Una primera, menor —o fins i tot insignificant, però molt debatuda entre certs historiadors—, se situaria en la voluntat d'apropament al públic —lector o espectador—, allunyat del «gènere història» a causa de la possible dificultat de lectura que comportava la història quantitativa i teòrica, la història estructural. Voluntat d'apropament per tal de difondre més àmpliament el coneixement de la història i/o per tal de vendre més llibres. Una segona, més teòrica, seria l'intent d'adequació d'allò enunciat —una temporalitat— a la forma en què s'enuncia —una narració. Voluntat d'adequació que, d'una banda,

pot acabar teoritzant la no científicitat de la història en tant que s'ocupa d'un objecte singular i temporalment efímer, i, per això mateix, no teoritzable; i, de l'altra, pot incórrer en no veracitat en adequar la tècnica narrativa històrica a la ficcional, amb la utilització indiscriminada de tota mena d'elements de persuasió retòrica que això comporta. El primer aspecte, d'altra banda, pot conduir a historiar narrativament persones o esdeveniments marginals o fútils, no significatius, irrellevants. Acusació a la qual s'ha respost que res d'humà ens ha de ser aliè, i que, en tot cas, la futilitat o la marginalitat no són per si mateixos ni insignificants ni irrellevants; ben al contrari, allò fútil pot revelar la consistència i allò marginal pot posar de manifest la centralitat. Respecte al risc de la no veracitat de la narració històrica, caldria afegir que sovint moltes narracions declaradament fictícies —o contingudes en les antigues històries narratives, amb elements sabudament no verídics: el cas de la pretesa «transcripció» de diàlegs entre personatges històrics és prou conegut i discutit— ens diuen més sobre un determinat temps, lloc, grup i acció històrics que no pas molts autèntics documents d'època... sovint també fictícies que apareixen veracitat.

El gir lingüístic, la deconstrucció del text, la teoria del discurs, la decodificació semiòtica, la retòrica textual comporten genèticament alguns elements fortament presentistes que aboquen més a la continuïtat que no pas al canvi i la discontinuïtat, que són el moll de l'os de tota investigació històrica. La insistència en la sincronia (i la consegüent consideració com a sincròniques de textualitats que rarament ho són en sentit estricte) i la minusvaloració o fins i tot el rebuig de la diacronia (alhora que, consegüentment, la quasiabsència de mètodes i procediments per estudiar la diacronia) han tendit a fer inútils per als historiadors moltes de les seves aportacions, o, pitjor encara, a una consideració de la història *sub specie aeternitatis* que tendeix a convertir-la en «present en el passat» i a fer de la teoria de la història una filosofia de la història. Salvat això, aquestes disciplines, mètodes o teories, en canvi, han aportat elements decisius per a l'estudi de la història cultural, de les mentalitats, de les ideologies i les ciències, de la comunicació, de les arts i la literatura: de les representacions, en definitiva. I alhora fan possible una més adient integració de tots aquests elements en una història social globalitzadora. I ho fan possible en tant que aquesta nova mirada sobre els textos els converteix no solament en font d'una història social, sinó que els individualitza com a la seva re-presentació, i permet, per tant, estudiar els procediments mentals de construcció de la realitat social. Aquesta possibilitat, però, no ha estat prou activada; és més, les anteriors consideracions sobre la radicació del gir lingüístic en la sincronia apunten també a un altre parany: la prioritització formal del text sobre el contingut al qual es refereix, a més de la prioritització del discurs sobre les altres pràctiques (pràctiques accionals més amunt discutides) com a element de la construcció de la realitat social, amb una tendència a proclamar la incognoscibilitat d'aquestes pràctiques socials (només seria possible el coneixement de la seva representació textual), que, en l'horitzó, acabaria proclamant la sola existència d'una realitat discursiva.

IV

Més amunt suggeríem que fóra bo d'escatir quines han estat les condicions històriques que aquests darrers anys han permès un aparent esclat, esmicolament, de les formes i els paradigmes històrics creats durant la primera meitat de segle. Dos fenòmens globals (o dues cares del mateix fenomen), aparentment contradictoris, ens en podrien donar les pistes.

La globalització capitalista mundial⁶, d'una banda, hauria portat a una desactivació d'altres perspectives alternatives revolucionàries i a un amansiment decebut de la contestació (replegament impotent), que desembocaria en conformitats amb el sistema, entre les més cridaneres de les quals podríem situar les «teories» de la «fi de la història» i del «conflicte de les cultures»; derivat d'això mateix, trobaríem un desencís en les explicacions socioeconòmiques, amb la corresponent retracció cap a argumentacions i exploracions culturalistes i cap al «camp polític».

L'altre aspecte, o l'altre fenomen, rauria en l'esclat, la lluentor, de l'anomenada «societat civil»⁷. És a dir, a Occident⁸ s'hauria produït una efectiva demo-

6. Em sia permès no entrar tampoc ara en la discussió d'aquest tema, ni en el de les seves vessants polítiques i culturalcomunicatives, que ens portaria a tota una amplíssima dissertació. La desaparició del «sistema socialista» presidit per l'URSS en seria el símptoma més vistent, però potser només una aparença si el considerem des del punt de vista econòmic, atès que aquest pretès «sistema socialista» pot ser vist ben plausiblement com una forma més del capitalisme, el «capitalisme d'estat». D'alguna manera, la caiguda de l'URSS no seria la caiguda del «socialisme», sinó la victòria d'una altra forma de capitalisme, el «salvatge» en la seva cara «neoliberal». Posats a dir, permeteu-me una altra afirmació categòrica, prescindint de xarxes protectores: el marxisme, com a teoria historicoeconòmica totalitzadora, tampoc no constituïria una ruptura, sinó més aviat un corol·lari (airat i benintencionat, però insabudament emmascarador) de la teoria capitalista, de Smith a Ricardo.
7. Igualment, m'abstindré de gaires consideracions sobre la terrible qüestió d'aquesta «societat civil», oposada a la «política» (i a l'«econòmica»?) i de les seves arrels hegelianes.

Però, potser fóra hora de començar a destriar, en el seu si, «iniciativa privada» —recordem allò de «Propietat privada. Prohibit el pas»— d'«iniciativa social». I la «iniciativa pública»? Cosa de l'Administració, de l'Estat, que molt sovint no és més que iniciativa privada disfressada («iniciativa oficial»), encara que també pot molt bé ser iniciativa social. «Iniciativa pública», una trampa lingüística, segurament, per oposar «societat política» a «societat civil» i donar a la civil exclusivament el caràcter d'«iniciativa privada».

La primera, la «iniciativa privada», potser només té la funció de l'enriquiment individual —i per tal enriquiment entendríem no només l'econòmic, que en darrer terme reduiríem a la seva vessant «monetària», sinó l'enriquiment humà total: i, doncs, el tòpic liberal de l'*enrichissez vous!* s'ompliria d'un nou contingut—, mentre que la segona, la «iniciativa social», buscaria aquest enriquiment no de manera individualitzada, sinó grupal, sia l'al·ludit grup una classe, una nació, una xarxa, un col·lectiu de qualsevol mena, que, així, en enriquir la seva identitat col·lectiva, enriquiria la de les persones que el formen —entesa la qüestió de tal manera, de retop, potser el marxisme social sí que podria conduir a un humanisme, si consideréssim les «classes», ja no «en si» o «per a si», sinó atenent la personalitat de totes i cadascuna de les persones que la componen.

No seria gens balder de reconsiderar, amb aquests supòsits, l'ambigu i prou redundant concepte de «societat civil», que el neoliberalisme sovint tendeix a identificar amb aquella «iniciativa privada; prohibit el pas». Reconsiderar-lo en el sentit d'«iniciativa social», segu-

cratització de la societat, per una capacitat més gran d'autoconstrucció i de comunicació dels diversos ens col·lectius i personals, que hauria afavorit les re-presentacions i confrontacions identitàries (i la seva historització) no ja de les classes socials (en gran mesura disgregades a la pràctica i en l'auto-re-presentació), sinó en d'altres entitats grupals, entre les quals el gènere i la nació ocuparien un lloc de privilegi (sense oblidar-ne d'altres d'arrels més difuses i de continguts més aleatoris, com ara els joves, els estudiants, els veïns, els ecologistes, els llibertaris, els ocupes, els dissidents o sectaris religiosos, els jubilats, els consumidors, els professionals de tota mena, etc.). Aquesta disgregació identitària hauria afavorit la disgregació de la re-presentació històrica de les identitats, alhora que hauria impulsat a esbrinar la seva història, especialment en el sentit de les seves construccions mentals, vist tot en el terreny no ja macrosocioeconòmic, sinó en el microcultural i de vida quotidiana. D'aquí el gran interès pels subjectes, col·lectius o personals, per l'oralitat i l'egodocument com a productes d'aquests subjectes, i per quina és la recepció que el micro en fa del macro... i dels altres micros.

i V

Conclouríem, doncs, pel que fa a la *narrativitat*, que aquesta:

- aporta a l'estudi del passat l'adequació de l'objecte d'estudi, temporal, a la forma d'interpretació i presentació d'aquest, en tant que el discurs narratiu fingeix temporalitat;
- i que aporta a més la presència activa dels subjectes històrics personals o col·lectius —però de fet sobretot personals—, aporta el *dramatis personae*, la vida quotidiana;
- alhora pot comportar, a través de l'ús retòric de la seducció, un falsejament dels propis esdeveniments i subjectes re-presentats,
- tant com un allunyament i aïllament dels contextos en què l'acció narrativa es desenvolupa, una ocultació dels pressupostos teòrics —o ideològics— i aquella dificultat aristotèlica que comentàvem per fer teoria a partir d'objectes singulars.

Conclouríem, també, pel que fa al *gir lingüístic*, que aquest:

- aporta un clar aprofundiment en el discurs, com a mode de re-presentació i com a mode de construcció mental de la realitat social;
- podent aportar així justificació teòrica al fet de donar la veu als subjectes factors de discursos, als diversos micros (uns micros sovint constituïts per la base o el marge social);

rament avui ja «en xarxa», amb els seus nodes/nusos. I, alhora, reconsiderar el concepte de «societat política» com a volguda confusió entre interès-iniciativa privada i interès-iniciativa social, amb l'ocultament-menysteniment d'aquesta darrera... i amb la monopolització estatal de la violència, com a torna.

- i podent així contemplar (comprendre) els modes com els micros reben (reelaboren, tot rebent) els missatges dels macros (o dels micros dominants, amb més poder de transformació), els missatges de la seva teoria, de la seva ideologia, aconseguint així de potenciar l'estudi del camp culturalcomunicatiu;
- però, alhora, la seva radicació en la sincronia pot abocar a un presentisme, a una immobilitat que aboliria la història, el canvi, la radical temporalitat social humana;
- i, a més, pot induir a prescindir (o a negar: «tot és discurs») de les realitats no textuals, situant el conflicte o la negociació només, o fonamentalment, en el camp mental.

Tot plegat, però, atenent —interlineament o en els marges, en aquest escrit:

- les coordenades de la *pràctica global* de les transformacions del capitalisme a la segona meitat del segle XX,
- així com les autonomies alliberadores de la «societat civil»;
- tot, en el context discursiu d'una *teoria de la història social* que es perfila indicàriament com a monisme materialista, manifestat en una dialèctica d'accions personals i col·lectives intrasubjectives i intersubjectives en el temps-espai sobre objectes transformables i cognoscibles.

Bibliografia

- AA.DD. (1989). «Histoire et sciences sociales: un tournant critique». *Annales ESC*, 6.
- AA.DD. (1998). «Hayden White. Twenty-five years on». *History and theory. Studies in philosophy of history*, 37, 2.
- BÉDARIA, François (ed.) (1995). *L'histoire et le métier d'historien en France. 1945-1995*. París: Maison des sciences de l'homme.
- BURKE, Peter (ed.) (1993). *Formas de hacer historia*. Madrid: Alianza.
- CALLINICOS, Alex (1995). *Theories and narratives. Reflections on the philosophy of history*. Cambridge: Polity Press.
- CHALMERS, Alan F. (1984). *¿Qué es esa cosa llamada ciencia?* Madrid: Siglo XXI. Edició revisada i ampliada.
- CHARTIER, Roger (1992). *El mundo como representación. Estudios sobre historia cultural*. Barcelona: Gedisa.
- (1994). «L'histoire aujourd'hui: doutes, défis, propositions». *Eutopias*, 42. València: Centro de semiótica y teoría del espectáculo.
- (1998). *Escribir las prácticas: discurso, práctica, representación*. València: Fundació Cañada Blanch.
- COLOMINES, Agustí; OLMOS, Vicent S. (2000). «A vueltas con la narrativa. Un homenaje a Lawrence Stone». *Historiar*, 4.
- CORFIELD, Penelope J. (ed.) (1991). *Language, history and class*. Oxford: Basil Blackwell.
- DANTO, Arthur C. (1989). *Historia y narración. Ensayos de filosofía analítica de la historia. Introducción de Fina Birulés*. Barcelona/Buenos Aires/México: Paidós/ICE de la UAB.

- DOSSE, François (1988). *La historia en migajas. De «Annales» a la «nueva historia»*. València: Alfons el Magnànim.
- DUBY, Georges (1991). *La historia continua*. Madrid: Debate.
- FONTANA, Josep (1992). *La història després de la fi de la història*. Vic: Eumo.
- GINZBURG, Carlo (1991). *Il giudice e lo storico: considerazioni in margini al processo Sofri*. Torí: Einaudi.
- HOBBSAWM, E.J. (1980). «The revival of narrative. Somme coment»s». *Past and present*, 86.
- (1998). *Sobre la historia*. Barcelona: Crítica.
- PAYEN, Pascal (1990). «Discours historique et structures narratives chez Hérodote». *Annales ESC*, 3.
- RICOEUR, Paul (1983-1985). *Temps et récit*. París: Seuil, 3 vols.
- (1999). *Historia y narrativa. Introducción de Ángel Gabilondo y Gabriel Aranzueque*. Barcelona/Buenos Aires, Mèxic: Paidós/ICE de la UAB.
- RUIZ TORRES, Pedro (ed.) (1993). «La historiografía». *Ayer*, 12.
- SAMUEL, Raphael (ed.) (1984). *Historia popular y teoría socialista*. Barcelona: Crítica.
- (1992). «La lectura de los signos». *Historia contemporánea*, 7.
- (1992). «Reading the signs. II. Fact-grubbers and mind-readers». *History workshop journal*, 33.
- STONE, Lawrence (1979). «The revival of narrative. Reflections on a new old history». *Past and present*, 85.
- (1993). «Historia y postmodernismo». *Taller d'història*, 1.
- TORRE, Angelo (1995). «Percorsi della pratica. 1966-1995». *Quaderni storici*, 90, XXX, 3.
- (1999). «Storici e discontinuità». *Quaderni storici*, 100, XXXIV, 1.
- VÁZQUEZ GARCÍA, Francisco (1997). «Foucault y la historia social». *Historia social*, 29.
- VOVELLE, Michel (1999). «La mia strada alla storia. Colloquio con Paolo Bianchini». *Studi storici*, 40, 3.
- WHITE, Hayden (1987). *The content of the form. Narrative discourse and historical representation*. Baltimore/Londres: The John Hopkins U.P.
- ZAGORIN, Perez (1999). «History, the referent and narrative. Reflections on postmodernism now». *History and theory. Studies in philosophy of history*, 38, 1.

Francesc Espinet i Burunat (Sants, BCN, 1937) és professor d'història contemporània a la Universitat Autònoma de Barcelona des del 1971. El seu camp d'estudi és la història cultural comunicativa contemporània a Catalunya i al món àrab i musulmà. Entre els seus escrits figuren *La cultura de la colònia, la colònia de la cultura* (1988, amb Enric Marín i Joan Manuel Tresserras), *Teoria dels egodocuments* (1994), *Notícia, imatge, simulacre. La recepció de la societat de comunicació de masses a Catalunya, 1888-1939* (1996), *La religió de l'Alcorà i altres assaigs* (1997) i *La gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1939* (1999, amb Joan Manuel Tresserras).
